

Handledning

till socialt
ansvarsfull
upphandling

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

Innehållsförteckning

Ministerns förord	5
Vad innebär socialt ansvarsfull upphandling?	7
Vilken nytta får man av socialt ansvarsfull upphandling?	8
Strategin till hjälp när sociala hänsyn tas vid upphandlingen	9
Risکاناليس hjälper vid valet av sociala kriterier	12
Sociala hänsyn vid upphandlingsförfarandet	14
1. Planering av upphandlingen	14
2. Lämplighetskriterier för leverantörer	18
3. Minimikrav på föremålet för upphandlingen	21
4. Grunder för jämförelse av anbud	24
5. Villkor för fullgörande av upphandlingskontraktet	26
5.1 Avtalsvillkor som gäller sysselsättningen.....	27
5.2 Arbetsmässiga och mänskliga rättigheter i avtalsvillkoren.....	29
5.3 Tillsynen över uppfyllandet av avtalsvillkoren.....	33
5.3.1 Tillsynen över uppfyllandet av avtalsvillkoren angående sysselsättning.....	33
5.3.2 Tillsynen över uppfyllandet av avtalsvillkoren angående arbetsmässiga och mänskliga rättigheter.....	34
Blankett för utvärdering av ansvarsfullhet	38
Onormalt låga anbud	38
Reservering av upphandlingen för arbetscentraler	38
Rättvisemärkta produkter	39
Litteratur om ämnet	41

Ministerns förord

Socialt ansvarstagande i offentlig upphandling utgör en del av företags- och samhällsansvaret. Statsrådet utfärdade ett principbeslut om samhällsansvar på hösten 2012. I principbeslutet konstateras att vid socialt ansvarstagande upphandling är målet att i samband med upphandlingen ställa krav som gör att leverantörerna säkerställer att man vid produktionen av de varor och tjänster som levereras under avtalsperioden respekterar de mänskliga rättigheterna och de grundläggande rättigheterna i arbetslivet. Detta innebär att leverantören ska följa internationella människorättsavtal, t.ex. Internationella arbetsorganet ILO:s konventioner, Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, tillverkarlandets lagstiftning om minimilön och arbetstider samt uppfylla allmänna miljö-, hälso- och säkerhetskrav.

Den offentliga förvaltningen ansvarar för många samhällsviktiga uppgifter från utbildning till miljövard och från sysselsättning till människors välbefinnande. Eftersom offentliga samfund använder betydande penningssummor för sin upphandling inom flera sektorer kan dessa i betydlig grad inverka på vilka produkter och tjänster som bjuds ut på marknaden. De offentliga upphandlarna kan tjäna som gott exempel för privata organisationer och personer när det gäller kunskap och ansvarstagande upphandlingsverksamhet. Eftersom man med offentliga samfunds upphandling således kan påverka marknaden och den privata konsumtionen, är det motiverat att de offentliga samfunden också i högre grad än tidigare granskar konsekvenserna av sin upphandling för det samhälle där de bär ansvar.

Lagstiftningen om offentlig upphandling säkerställer att de offentliga samfundens upphandlingsförfaranden är öppna och icke diskriminerande, men den anger inte vad de offentliga samfunden ska köpa eller på vilka villkor de ska köpa varor och tjänster eller låta utföra entreprenader. Lagen om offentlig upphandling (nedan upphandlingslagen) hindrar inte heller upphandlarna från att i sin egen upphandlingsverksamhet ta hänsyn till faktorer som hänger samman med sysselsättningen, arbetsförhållandena, människor som befinner sig i en svag ställning eller företags samhällsansvar. Upphandlingslagen utgör alltså inte enbart en begränsning utan den innebär också möjligheter.

Trots de möjligheter som upphandlingslagstiftningen erbjuder är det inte alltid lätt att i den praktiska upphandlingsverksamheten ta hänsyn till de ovan nämnda sociala aspekterna. De offentliga upphandlarna ska känna marknaden och den produkt eller tjänst som ska köpas, vara förtrogna med upphandlingslagstiftningens bestämmelser och hålla sina egna behov och målsättningar i minnet. I enlighet med Europeiska unionens rättsprinciper ska principen om icke diskriminering tillämpas vid upphandling, vilket innebär att man vid upphandling inte får uppställa krav som är välmenande men diskriminerande ur någon annans synvinkel. I ett sådant fall kan det vara svårt för en kommun eller ett statligt ämbetsverk att veta på vilket sätt den eller det kan ta sociala hänsyn, t.ex. krav att sysselsätta långtidsarbetslösa eller krav angående tillgänglighet för

personer med funktionsnedsättning, och samtidigt fullgöra sina övriga skyldigheter. Handboken är avsedd att hjälpa den offentliga upphandlaren just i ovan nämnda svåra situationer. Syftet med handboken är inte enbart att beskriva de fördelar som är förknippade med ansvarsfull offentlig upphandling eller de sociala hänsyn som ingår i en upphandlande enhets strategi, utan syftet är att fungera som ett praktiskt redskap för tjänstemän och arbetstagare som i sitt dagliga arbete svarar för anbudsförfaranden. I handboken närmar man sig därför de sociala aspekterna genom konkreta exempel. De upphandlande enheter som nämns som exempel i handboken har gjort ett viktigt pionjärarbete när det gäller att ta sociala hänsyn vid upphandling. Förhoppningsvis uppmunttrar exemplen också andra upphandlande enheter till att ta sociala hänsyn.

De upphandlande enheterna kan beakta sociala aspekter i en stor utsträckning och i alla skeden av upphandlingsförfarandet. De exempel som presenteras i handboken visar också hur innovativa och aktiva flera offentliga samfund i Finland har varit när det gäller frågor kring ansvarsfull upphandling. Jag hoppas att läsaren genom handboken får en uppfattning om vad offentlig upphandling egentligen sist och slutligen innebär: att sköta gemensamma angelägenheter på ett hållbart sätt.

Lauri Ihalainen
arbetsminister

Vad innebär socialt ansvarsfull upphandling?

SYFTET med denna handledning är att beskriva fördelarna med socialt ansvarsfull offentlig upphandling samt att så konkret som möjligt presentera offentliga upphandlande enheters möjligheter att ta sociala hänsyn vid offentlig upphandling. Dessa möjligheter påverkas märkbart av de gällande författningarna om offentlig upphandling. I Finland styrs offentliga samfunds förfaranden för konkurrensutsättning av upphandlingar genom lagen om offentlig upphandling (348/2007) samt lagen om upphandling inom sektorerna vatten, energi, transporter och posttjänster (349/2007). I handledningen presenteras också de möjligheter till socialt ansvarsfull upphandling som upphandlingslagstiftningen och dess tillämpningspraxis ger.

Handledningen är avsedd i huvudsak för offentliga samfund och andra upphandlande enheter. Handledningen kan också i tillämpliga delar utnyttjas vid upphandling inom den privata sektorn, och som en del av företagsplanering som syftar till uppkomsten och ökningen av företagsverksamhet som främjar samhällliga mål.

På många marknader representerar offentliga samfund stor köpkraft och stort inflytande. På EU-nivån svarar offentlig upphandling för cirka 17 procent av EU:s bruttonationalprodukt. Offentliga upphandlare kan genom sin egen upphandlingsverksamhet påverka å ena sidan de samhällliga konsekvenserna av sin egen verksamhet men å andra sidan också uppmuntra företag och privata köpare till att beakta sådana aspekter som är viktiga ur samhällets synvinkel. Offentliga samfund kan beakta konsekvenserna av sin upphandling för samhället i en större utsträckning än endast genom inköpspriset eller förhållandet mellan pris och kvalitet. Upphandlingsverksamhetens samhällligt viktiga styrande effekt har samband med socialt ansvarstagande. Genom att främja socialt ansvarsfull offentlig upphandling kan myndigheterna ge företag verkliga incitament att utveckla socialt ansvarsfull verksamhet.

I statsrådets principbeslut av den 22 november 2012 konstateras följande i fråga om samhällsansvaret vid offentlig:

”Vid socialt ansvarstagande upphandling är målet att i samband med upphandlingen ställa krav som gör att leverantörerna säkerställer att man vid produktionen av de varor och tjänster som levereras under avtalsperioden respekterar de mänskliga rättigheterna och de grundläggande rättigheterna i arbetslivet. Detta innebär att leverantören ska följa internationella människorättsavtal, t.ex. Internationella arbetsorganet ILO:s konventioner, Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, tillverkarlandets lagstiftning om minimilön och arbetstider samt uppfylla allmänna miljö-, hälso- och säkerhetskrav.”

I Europeiska kommissionens handbok ” Socialt ansvarsfull upphandling - En handled-

ning till sociala hänsyn i offentlig upphandling” avses med socialt ansvarsfull upphandling

”...upphandlingsaktiviteter som tar hänsyn till en eller flera av följande sociala aspekter: sysselsättningsmöjligheter, anständigt arbete, överensstämmelse med sociala rättigheter och arbetstagares rättigheter, social integration (inbegripet personer med funktionshinder), lika möjligheter, utformning som ger tillgänglighet åt alla, beaktande av hållbarhetskriterier, frågor om etisk handel och ett bredare frivilligt iakttagande av företagens sociala ansvar (CSR), samtidigt som principerna i EUF-fördraget och upphandlingsdirektiven efterlevs.”

Vilken nytta får man av socialt ansvarsfull upphandling?

SYFTET MED KONKURRENSUTSÄTTNINGEN av offentliga upphandlingar är att hitta det bästa möjliga förhållandet mellan pris och kvalitet i fråga om en vara, en tjänst eller en entreprenad. I förhållandet mellan pris och kvalitet kan man beakta kostnaderna för och konsekvenserna av produkten och dess hela livscykel. I Finland svarar offentliga samfund också för sin del för skötseln av viktiga uppgifter i samhället såsom sysselsättningen, människornas välbefinnande och förverkligandet av de grundläggande fri- och rättigheterna. Sociala hänsyn vid offentlig upphandling innebär att offentliga samfund beaktar konsekvenserna av sin upphandling också i en bredare samhällelig referensram. Genom socialt hållbar upphandling kan man åstadkomma besparingar med tanke på myndigheternas uppgifter som helhet då man utöver inköpspriset också beaktar den samhälleliga nytta som följer av upphandlingen, t.ex. bättre arbetsförmåga och förebyggande av utslagning.

I Uleåborgs stad bedömde man i samband med anskaffningen av boendetjänster för äldre och rehabiliteringsklienter inom mentalvården de anbud som lämnats in på basis av de förbindelser som serviceleverantörerna hade ingått. Förbindelserna gällde bl.a. kundtillfredsställelse. Efter anbudsförfarandet mättes kundtillfredsställelsen årligen under hela avtalsperioden. Om serviceleverantören överskred den nivå som denne hade förbundit sig att hålla enligt kontraktet fick serviceleverantören en bonus som hade fastställts i upphandlingskontraktet. På basis av de erfarenheter som gjorts vid upphandlingen utformades tjänsterna i en riktning som tar större hänsyn till klienterna. Detta å sin sida ökade kundtillfredsställelsen och minskade de kostnader som medfördes för staden i och med att rehabiliterings- och sjukhusperioderna utanför boendeheterna minskade.

Utöver de fördelar som medförs för de offentliga samfundens egen verksamhet kan man genom socialt ansvarsfull upphandling påverka också marknadsens funktion på ett dynamiskt sätt. När efterfrågan på sådana produkter eller tjänster som inbegriper socialt ansvarstagande ökar, är det sannolikt att också utbudet på dem ökar. Genom offentlig upphandling kan man också uppmuntra till skapande av sådana innovativa lösningar och produk-

ter som har samhälleliga effekter.

De offentliga upphandlarna kan genom sin upphandlingsverksamhet föregå med gott exempel när det gäller socialt hållbar upphandling. När man visar sin vilja att satsa på socialt hållbar upphandling och presenterar verksamhetens effekter kan man i bästa fall påverka också den privata konsumtionen och köpvanorna. Ett sätt att föra budskapet vidare är att berätta om sina goda erfarenheter av ansvarstagande upphandling t.ex. på en upphandlande enhets webbplats. När man berättar om de egna erfarenheterna ökar förvaltningens öppenhet gentemot medborgare och kommuninvånare. Samtidigt hjälper den öppna informationen leverantörerna av produkter eller tjänster som är föremål för upphandling att förutsäga vilka slags sociala krav som ställs vid upphandlingen.

Sociala hänsyn kan också ha samband med innovationer. På marknaden kan det uppkomma och genom upphandling kan man uppmuntra utvecklingen av sådana nya produkter med innovativa egenskaper som har betydelse när det gäller ansvarstagande och sociala hänsyn. Det kan t.ex. handla om att byta ut materialet i viss utrustning som det offentliga samfundet köpt till ett socialt mer hållbart alternativ och/eller ett helt nytt alternativ.

Strategin till hjälp när sociala hänsyn tas vid upphandlingen

SOCIALT ANSVARSFULL upphandling innebär i praktiken att det offentliga samfundet och andra upphandlande enheter tar *sociala hänsyn* vid upphandlingen. Sociala hänsyn kan tas på många olika sätt och i flera olika skeden av upphandlingsförfarandet. De begränsade resurser som offentliga upphandlare har, de krav som ställs i lagstiftningen och effektiviteten hos socialt ansvarsfull upphandlingsverksamhet förutsätter dock att upphandlarna överväger på vilket sätt och vid vilken upphandling som sociala hänsyn kan tas på det mest effektiva och verkningsfulla sättet. Av denna anledning bör de upphandlande enheterna utforma en strategi för socialt ansvarsfull offentlig upphandling eller beakta ansvarsfull upphandling i sin mer omfattande upphandlingsstrategi. Med hjälp av strategin

- identifieras det offentliga samfundets eller andra upphandlande enheters sociala mål och prioriteringar samt upphandlingens roll i uppnåendet av dem;
- engageras den upphandlande enhetens ledning i socialt ansvarsfull upphandling;
- bedöms, med hjälp av riskanalys, i vilka upphandlingar det i upphandlingsskedet eller under avtalsperioden kan dyka upp frågor som rör det sociala ansvaret;
- avtalas om fördelning av ansvar och uppgifter inom den upphandlande enheten när det gäller socialt ansvarsfull upphandling;
- övervakas hur den socialt ansvarsfulla upphandlingen genomförs och kartläggs de

sociala konsekvenserna av denna samt hur uppsatta mål nås;

- informeras om socialt ansvarsfull offentlig upphandling och dess resultat samt bildas nätverk för att sprida god praxis.

Då man i strategin för socialt ansvarsfull upphandling klart och tydligt specificerar det offentliga samfundets eller nationella eller lokala sociala *prioriteringar* (t.ex. sysselsättning eller tryggheten av mänskliga rättigheter), kan det offentliga samfundets upphandlingsverksamhet lättare knytas till mer omfattande mål och helheter. Samtidigt framhävs upphandlingsverksamhetens roll som ett instrument att bedriva politiken i fråga. Därigenom kan också klara mål sättas upp för upphandlingsverksamheten och det går att övervaka uppnåendet av målen. I detta sammanhang skulle det också vara motiverat att den upphandlande enheten specificerar de upphandlingskategorier där ansvarsfrågorna i första hand ska beaktas.

Ledningens engagemang är en väsentlig del av socialt ansvarsfulla upphandlingar, eftersom det är ledningen som fastställer de personalresurser och ekonomiska resurser samt den organisationsstruktur som behövs vid upphandlingsverksamheten. *Kartläggningen av risker* hjälper de upphandlande enheterna att koncentrera sina ansträngningar till viktiga ansiktsfrågor och sådan upphandling som på bästa sätt främjar uppnåendet av sociala mål.

Socialt ansvarsfull upphandling kräver en omfattande sakkunskap inom den upphandlande enhetens hela organisation. Av denna anledning är det viktigt att man inom en upphandlande enhet fastställer *uppgifterna* för var och en av tjänstemännen eller arbetstagarna samt bedriver omfattande samarbete mellan upphandlingsexperterna och sakkunniga som specialiserat sig på sociala frågor. Med tanke på effektiviteten och verkningsfullheten hos socialt ansvarsfull upphandling är det ytterst viktigt att man *övervakar* hur de uppsatta målen nås. Kommunikering och spridning av goda erfarenheter och exempel till andra upphandlingsenheter skapar ett positivt budskap om den socialt ansvarsfulla upphandlingens verkningsfullhet och fördelar samt uppmuntrar både offentliga och privata upphandlare till att i sin upphandlingsverksamhet ta sociala hänsyn. Utöver att goda erfarenheter sprids är det också på sin plats att påpeka eventuella risker som på basis av gjorda erfarenheter bör undvikas.

Minneslista för den upphandlande enheten när det gäller socialt ansvarsfull upphandling

1. Utarbeta en strategi för socialt ansvarsfull upphandling
2. Engagera ledningen
3. Kartlägg riskerna
4. Inkludera socialt ansvar i befattningsbeskrivningarna
5. Samarbeta med experter
6. Övervaka hur målen uppnås

ESBO STAD

Stadsstyrelsen i Esbo har dragit upp riktlinjer för de sociala målen för sin offentliga upphandling i slutet av 2010. Det primära målet är att främja sysselsättningen av unga personer, invandrare och personer med funktionsnedsättning, att stödja verksamheten med arbetscentraler och att i fråga om samarbetsrelationer beakta företag som har höga etiska mål. Enligt stadsstyrelsens strategi ska alla enheter inom staden vid sin upphandling främja sysselsättningen av svårssysselsatta personer samt öka antalet platser för inläring i arbetet med tanke på dem som studerar för något yrke.

I Esbo har man också sammanställt anvisningar om sociala kriterier för dem som ska sysselsättas genom offentlig upphandling. I anvisningen konstateras att man vid planering av upphandlingen ska beakta upphandlingens konsekvenser för miljön och möjligheten att genom upphandlingen stöda de sociala mål som stadsstyrelsen i Esbo har fastställt. I anvisningen har man fastställt fem punkter genom vilka sociala hänsyn vid upphandlingen kan främjas:

1. Reservering av upphandlingen till vissa enheter och sociala avtal
2. Fastställande av föremålet för upphandlingen och tekniska specifikationer
3. Krav som ska ställas på anbudsgivare
4. Kriterier för val av anbud
5. Upphandlingskontrakt

TAMMERFORS STAD

I den upphandlingshandbok som styr den strategiska upphandlingsverksamheten i Tammerfors stad konstateras att man vid samtliga fall av konkurrensutsättning beaktar möjligheten att använda sig av kriterier för hållbar utveckling eller sociala hänsyn. I handboken har man beskrivit hur sociala aspekter kan beaktas i upphandlingsförfarandena. Sociala hänsyn har nämnts också i stadens operativa upphandlingsanvisning.

Tammerfors stads sysselsättningserviceenhet har genomfört ett SYS-projekt som finansierats gemensamt av Europeiska socialfonden och Tammerfors stad. Projektets mål är att utveckla övergångsarbetsmarknaden inom Tammerfors stadsregion genom socialt företagande. Ett av projektets mål är att främja införandet av sociala kriterier vid offentlig upphandling. I samband med projektet har det tillsatts en arbetsgrupp för sociala kriterier vilken består av planeringschefer som företräder fem kärnprocesser på olika serviceområden inom stadens beställarorganisation, upphandlingsjuristen, chefskoordinatören för invandartjänster, en planerare vid enheten "Kestävä yhdyskunta" samt projektchefen för SYS-projektet. Arbetsgruppens mål är att främja införandet av sociala hänsyn vid stadens upphandling av köpta tjänster och förankra beaktandet av sociala aspekter och främjandet av sociala hänsyn hos stadens organisationer. Utbildning och diskussionstillfällen har ordnats kring temat.

Risکاناليس hjälper vid valet av sociala kriterier

ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET har med tanke på offentliga samfund publicerat ett avgiftsfritt verktyg för offentlig upphandling och socialt ansvarstagande, CSR-kompassen, på sin webbplats (<http://offentlig.csr-kompassi.fi/>). I den presenteras steg för steg olika metoder att ta sociala hänsyn. Verktöget lämpar sig särskilt väl för varuupphandling. I de anvisningar som verktöget inbegriper framhålls vikten av att beakta särskilt följande punkter vid risکاناليسen:

- **Leveranskedjan:** Hur ser leveranskedjan ut? Genom hur många länder löper kedjan och vilka länder är det fråga om? Är kedjan komplicerad? Är det sannolikt att kedjan omfattar flera underleverantörer? Sådana varor som sammanställs av

flera mellanprodukter har ofta en mer komplicerad leveranskedja, och hanteringen av dem innebär en utmaning. Det kan vara svårt att samla information om en lång kedja av underleverantörer både för den upphandlande enheten och för de leverantörer som befinner sig i den övre ändan av leveranskedjan. Å andra sidan är underleveranser ett viktigt sätt att använda olika parter resurser och främja små och medelstora företags delaktighet i offentliga upphandlingskontrakt.

- **Produktionsprocessen:** Hur ser produktionsprocessen ut? I vilken del av leveranskedjan föreligger den största risken för att arbetstagarnas rättigheter inte tillgodoses? I detta sammanhang kan man utreda vilka slags processor som tillverkningen av en produkt inbegriper.
- **Arbetskraften:** Vilken slags arbetskraft används i allmänhet inom produktionen eller leveranserna av samma typ? Vilket slags arbete produktionen inbegriper?
- **Kända tidigare problem:** Har det tidigare rapporterats om några oegentligheter inom branschen i fråga? Rapporter om undermåliga arbetsförhållanden har kommit fram tidigare t.ex. i fråga om textilindustrin och elektronikindustrin samt i samband med tillverkningen av gatustenar, arbetsredskap och livsmedel. Social dumpning är ett problem som blir allt allmännare bland serviceleverantörerna, och risken för det är särskilt stor inom t.ex. restaurangbranschen och städservicen samt byggbranschen.
- **Upphandlingens omfattning och betydelse:** Stora upphandlingar ökar organisationens inflytande. Vid mindre upphandlingar kan man å andra sidan påverka särskilt små och medelstora leverantörers handlingsmönster.
- **Karlättning av de grundläggande villkoren för arbetet:** Föreligger det en risk att Internationella arbetsorganisationen ILO:s konventioner inte följs? Finns det problem med löneutbetalningen och arbetstiderna?
- **Kartläggning av arbetshälsan och säkerheten i arbetet:** Kan produktionen vara förenad med några risker som har samband med arbetsförhållandena, t.ex. problem med arbetshälsan eller säkerheten i arbetet?

Om det vid en planerad offentlig upphandling på basis av gjord riskanalys föreligger några risker med tanke på sociala konsekvenser och samhällsansvar rekommenderas det att den upphandlande enheten tar sociala hänsyn vid upphandlingen.

Sociala hänsyn vid upphandlingsförfarandet

FÖRFARANDE N i samband med offentlig upphandling är i praktiken uppdelade i flera olika skeden. Sociala hänsyn kan enligt upphandlingslagstiftningen tas i alla skeden av upphandlingsförfarandet. Nedan följer en beskrivning av de viktigaste skedena i upphandlingsförfarandet där sociala hänsyn kan tas.

1. PLANERING AV UPPHANDLINGEN

2. LÄMPLIGHETSKRITERIER FÖR LEVERANTÖRER

3. MINIMIKRAV PÅ FÖREMÅLET FÖR UPPHANDLINGEN

4. GRUNDER FÖR JÄMFÖRELSE AV ANBUD

5. VILLKOR FÖR FULLGÖRANDE AV UPPHANDLINGSKONTRAKTET

1. Planering av upphandlingen

Det är motiverat att sociala hänsyn börjar tas redan i planeringsskedet för en upphandling, eftersom många viktiga avgöranden som har att göra med upphandlingsförfarandet och innehållet i upphandlingen träffas redan i planeringsskedet. När det gäller upphandling av social- och hälsovårdstjänster är det med tanke på servicekvaliteten ofta väsentligt att existerande långvariga patient- och klientrelationer inte avbryts. I fråga om långvariga patientrelationer ska dock existensen av gällande upphandlingskontrakt meddelas i förväg i förfrågningsunderlaget.

De grupper som använder den produkt eller tjänst som ska köpas och hörandet av dem har en viktig roll när behovet av upphandling fastställs och upphandlingen planeras. Exempelvis vid fastställandet av behov av utrustning och programvaror kan man beakta de behov som personer med nedsatt syn, synskadade personer eller personer med nedsatt hörsel och/eller hörselskada har. På samma sätt kan man vid planeringen av nya

utrymmen, byggnader eller gånggrutter och vid den grundliga reparationen av dessa kan behovet av tillgänglighet med tanke på olika användargrupper beaktas. Hörandet av dem som använder den produkt eller tjänst som ska köpas och kunderna vid planering av upphandlingen är i många fall en mycket viktig faktor som påverkar kvaliteten på och utfallet av upphandlingen. Särskilt vid upphandling som gäller produkter eller tjänster som ska användas av personer med funktionsnedsättning bör man alltid höra dessa och deras anhöriga innan upphandlingsförfarandet inleds.

Esbo stad har ett aktuellt projekt där man efterlyser god praxis i utformningen av service när det gäller planering av upphandlingen och konkurrensutsättning av boendetjänster för personer med funktionsnedsättning samt verksamheten under kontraktperioden. Det centrala målet för projektet är att öka klienternas delaktighet och utveckla dialogpraxisen med serviceproducenterna vid ordnandet av boendetjänster.

I samband med detta projekt har klientgruppen hörts innan upphandlingen genomförts, dvs. i planeringsskedet. Vid planeringsskedet biträds projektet av en servicedesigner som svarar för den del av projektet som består i utformningen av service och användningen av metoder, analysen av resultat och den utkristallisering som görs på basis av dem.

För att reda ut boendeserviceklienternas behov och önskemål har Esbo låtit göra en undersökning om klienternas önskemål i fråga om boende ("Asumisen unelmat"). Undersökningen genomfördes med hjälp av designsondmetoden. Designsondmetoden baserar sig på självdokumentering som ger klienterna ett verktyg att uttrycka sin åsikt. Sonderna består av olika slags uppgifter, såsom ritning, fotografier och dagböcker. I klientgruppens svar framhölls tre teman: gemenskap, rörelsemöjligheter samt individualitet och flexibilitet i boendet. Dessutom har en kvalitets- och inflytandeworkshop ordnats för klienterna och deras anhöriga i syfte att säkerställa delaktigheten.

Utöver hörandet av klienter och intressentgrupper vid planeringsskedet är det ofta viktigt och nyttigt att föra diskussioner med leverantörerna. Med hjälp av den marknadsdialog som förs med leverantörer kan man få idéer från leverantörerna på marknaden om genomförande av socialt ansvarsfulla upphandlingar, åsikter om konsekvenserna av fattade beslut för leverantörerna samt utveckla nya innovativa sätt att genomföra t.ex. tjänster eller bygga utrymmen. Dialogen kan förverkligas med beaktande av upphandlingslagstiftningens krav på öppenhet genom att en begäran om information publiceras på den öppna avgiftsfria webbtjänsten för offentlig upphandling (<http://www.hankintailmoitukset.fi/sv>). I begäran om information kan upphandlaren beskriva upphandlingens mål, bakgrund och gå igenom existerande alternativ för att nå målet. Upphandlarna kan också ordna ett informationsmöte dit leverantörerna har fritt tillträde.

I samband med en teknisk dialog som hör till skedet för planering av upphandlingen av tjänster för lokalanvändare (t.ex. städningstjänster) begär Hansel Ab av leverantören uppgifter om huruvida leverantören har fäst uppmärksamhet vid sysselsättningen av långtidsarbetslösa och på vilket sätt leverantören följer upp detta.

Den ovan nämnda riskanalysen hör också till skedet för planering av upphandlingen. Med hjälp av riskanalysen kan upphandlaren specificera de mest effektiva sätten att beakta sociala aspekter med tanke på sina resurser och de samhälleliga effekterna.

När den upphandlande enheten tar sociala hänsyn i sin upphandlingsverksamhet, bör den beakta t.ex. den tid som det tar för leverantörerna att skaffa olika slags utredningar och märken. Den tid som reserveras för ansökan om deltagande och inlämnande av anbud ska vara förenlig med proportionalitetsprincipen i förhållande till de sociala kriterier som tillämpas. De upphandlande enheterna ska också annars sträva efter att fastställa sina kriterier för sociala hänsyn så att en så liten administrativ börda som möjlighet medförs av utredningen särskilt för små och medelstora företag. Leverantörernas administrativa börda i anslutning till anbudsförfaranden och upphandlingskontrakt kan minskas t.ex. genom blanketter som upphandlande enheter sammanställt och som är relativt snabba och lätta att fylla i. I detta sammanhang framhävs också betydelsen av öppen och tydlig information för att leverantörerna ska kunna förutse vad som förväntas av dem.

2. Lämplighetskriterier för leverantörer

Upphandlarna kan ställa krav på både själva föremålet för upphandlingen och den leverantör som bjuder ut varan, tjänsten eller entreprenaden. De krav som ställs på leverantörer kallas lämplighetskriterier. Kraven kan ha samband med personalens kompetens, leverantörens tekniska kapacitet, tidigare erfarenhet och yrkeskompetens samt leverantörens ekonomiska och finansiella situation. Leverantörerna ska uppfylla kraven innan de får delta i anbudsförfarandet.

Syftet med kraven är att säkerställa att den leverantör som vunnit anbudstävlingen kan klara av att fullgöra sina skyldigheter enligt upphandlingskontraktet. Den upphandlande enheten får inte uppställa sådana lämplighetskriterier som är oproportionellt höga i förhållande till upphandlingsbehovet och upphandlingens mål.

Utöver lämplighetskriterierna räknas det i upphandlingslagen upp grunder för uteslutning av leverantörer. Om sådana grunder för uteslutning framkommer, kan upphandlaren utesluta en leverantör ur anbudsförfarandet. Giltiga grunder för uteslutning är exempelvis vissa ekonomiska brott, försummelse att betala skatt eller socialskyddsavgifter samt allvarligt fel i yrkesverksamheten. Således kan det offentliga samfundet eller någon annan upphandlande enhet från anbudsförfarandet utesluta en leverantör som har försummat att betala skatt.

För att kontrollera att lämplighetskriterierna uppfylls och eventuell existens av uteslutningsgrunder ska den som ska företa upphandlingen be leverantörerna att lämna redogörelser för sin situation t.ex. som bilaga till anbudet. Den som företar upphandlingen kan be leverantörerna att lämna ett intyg över betalda skatter eller ett intyg över skattekuld. Vid anbudsförfarande kan upphandlaren också av leverantörer kräva soliditet-sintyg eller ett intyg över eller annan utredning om tidigare leveranser. Kontrollen av att kriterierna uppfylls sker i det skede då anbudet behandlas. Om ett kriterium inte uppfylls enligt lämnad redogörelse eller utredningen visar att det existerar en grund för uteslutning, bör den upphandlande enheten i princip utesluta leverantören i fråga ur anbudsförfarandet.

Upphandlingslagstiftningens krav på likvärdigt bemötande och icke diskriminering förutsätter att lämplighetskraven inte ställs på en oproportionerligt hög nivå i förhållande till upphandlingens bakgrund och dess mål. Den upphandlande enheten kan inte heller som direkt lämplighetskriterium uppställa en viss utredning eller standard utan leverantörerna ska ges en möjlighet att visa överensstämmelse med kraven på andra motsvarande sätt.

Helsingfors stads byggnadskontor har i sin anbudsbegäran infört följande krav och verifieringssätt:

KRAV:

Anbudsgivaren har betalat skatter, socialskyddsavgifter och pensionsförsäkringspremier.

En anbudsgivare kan dock godkännas, om försummelsen att betala avgifterna kan betraktas som lindrig eller om det finns en av myndigheten godkänd plan för betalning av de försummade avgifterna.

VERIFIERING:

Ett av skattemyndigheten utfärdat intyg över betalda skatter och socialskyddsavgifter eller ett intyg över skatteskuld eller en utredning om att en plan för betalning av skatteskulden har gjorts upp.

Ett intyg från arbetspensionskassan och/eller försäkringsbolaget över in-tecknad pensionsförsäkring och betalda pensionsförsäkringspremier eller en utredning om att ett avtal om betalning av förfallna pensionsförsäkringspremier har gjorts upp.

Om anbudsgivaren inte har någon skyldighet att in-teckna försäkring, ska en skild redogörelse för detta läggas fram. Anbudsgivaren kan själv avfatta redogörelsen.

I syfte att kartlägga eventuella fel i yrkesverksamheten kan upphandlaren uppställa t.ex. följande krav angående sociala hänsyn, miljöhänsyn och förebyggande av grå ekonomi:

Hansel Ab har i sin anbudsbegäran infört följande krav angående fel i yrkesverksamheten och verifieringssätt:

KRAV:

Leverantören ska vid utformningen av sitt anbud ta hänsyn till skyldigheterna gällande beskattning, miljöskydd och arbetsförhållanden.

VERIFIERING:

Anbudsgivaren försäkrar att denne utformat sitt anbud med hänsyn till de lagstadgade skyldigheterna angående beskattning, miljöskydd, arbetarskydd och arbetsförhållanden.

Ja/Nej

När det gäller tidigare erfarenhet kan upphandlaren t.ex. kräva tidigare erfarenhet av planering som uppfyller kravet på tillgänglighet eller planering som lämpar sig för alla. Anbudsgivaren eller kandidaten kan konstatera att detta lämplighetskriterium uppfylls genom att lämna en redogörelse för sin tidigare erfarenhet.

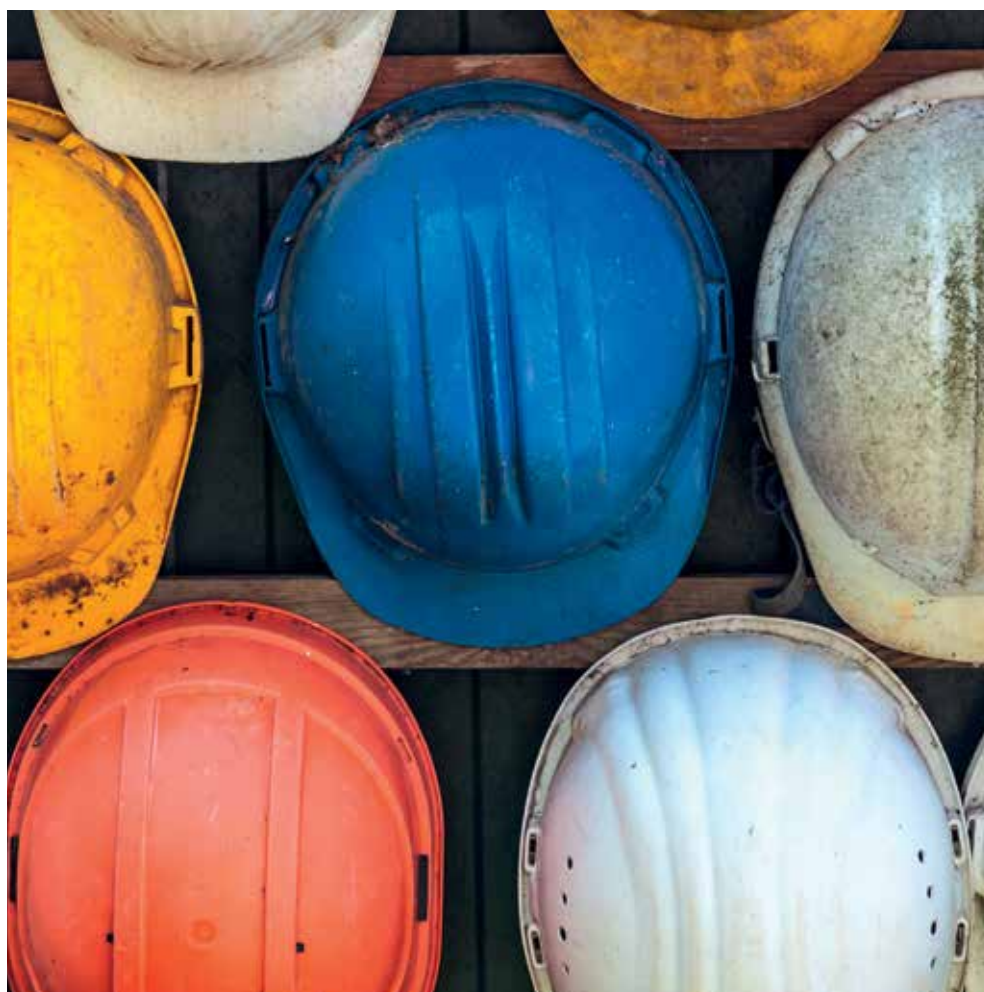
Hansel Ab har i sin anbudsbegäran bl.a. infört följande krav angående leverantörens tidigare erfarenhet och sättet att verifiera detta:

KRAV:

Anbudsgivaren har erfarenhet av produktion av motsvarande tjänster under de senaste tre åren. [I anslutning till detta ska man i förfrågningsunderlaget närmare beskriva innehållet i tjänsten samt sociala hänsyn som tagits, såsom kravet på tillgänglighet.]

VERIFIERING:

Anbudsgivaren ska lämna begärda uppgifter om referenser. [De referenser som krävs ska specificeras närmare.]

3. Minimikrav på föremålet för upphandlingen

Utöver anbudsgivarna kan de upphandlande enheterna dessutom uppställa olika krav också på själva föremålet för upphandlingen. Upphandlarna kan också formulera kravet angående egenskaperna hos den vara, tjänst eller entreprenad som de ska köpas så att uppfyllandet av kravet utgör ett villkor för godkännande av anbud. Beskrivningen av föremålet för upphandlingen utgör också ofta minimivillkoren för föremålet för upphandlingen.

För att upphandlaren ska kunna kontrollera att minimikraven uppfylls eller att beskrivningen av föremålet för upphandlingen stämmer överens med det som erbjuds, ska denne kräva att anbudsgivarna i sitt anbud beskriver den vara, tjänst eller entreprenad som de erbjuder. Om innehållet eller villkoren i anbudet inte motsvarar de minimikrav som den upphandlande enheten ställt, ska anbudet i princip förkastas. Kontrollen av att anbudet stämmer överens med kraven sker *i samband med att anbudet behandlas*.

Beskrivningen av föremålet för upphandlingen och de minimikrav som ställts ska ha samband med föremålet för upphandlingskontraktet eller något skede under dess livscykel. Således kan en upphandlande enhet t.ex. inte kräva att ett företag idkar välgörenhet.

Genom minimikrav som gäller föremålet för upphandlingen kan hänsyn tas till behoven hos användare med funktionsnedsättning och andra krav på tillgänglighet etc. som gäller användarna. Tillgänglighetsaspekterna framhävs särskilt vid IKT-upphandlingen, upphandlingen av tolktjänster samt vid byggnadsentreprenader. I fråga om byggnadsentreprenader kan kraven ha samband med tillträde till byggnader för personer med funktionsnedsättning, i samband med upphandlingen av trafikmedel med lättillgänglighet eller i fråga om apparater med lättanvändbarhet.

I de tekniska specifikationerna ska hänsyn tas också till sådana krav som ställs i lagstiftningen, t.ex. byggnads- och markanvändningslagen och -förordningen samt i byggbestämmelsesamlingar. När det gäller byggnadsentreprenader kan kraven uppställas antingen direkt, t.ex. i anbudsbegäran för entreprenader med helhetsansvar då de gäller de anbud som entreprenörerna lämnar in, eller i förfrågningsunderlaget för en skild planeringstjänst då kraven ställs på de leverantörer som erbjuder planeringstjänster.

Senatsfastigheterna har övervägt att i förfrågningsunderlaget som gäller planeringstjänsterna för nybyggnadsprojekt införa följande krav som ställs på planerare och som gäller tillgänglighetsmål:

- Gångrutterna utomhus byggs så att kravet på tillgänglighet uppfylls och att de är lätta att upptäcka.
 - Ytan på gångrutten ska vara hård, jämn och halksäker även när den är våt.
 - Vid märkningen av ruttens sträckning utnyttjas kontraster mellan olika material och t.ex. ledplattor på täckta/uppvärmda ytor.
 - Belysningen utomhus ska vara god och av jämn kvalitet.
- Tillträdet till hissen ska vara så lätt som möjligt
 - Hissen ska vara belägen på ett ställe där den lätt kan hittas och som är naturligt i förhållande till gångrutterna.
 - Knapparna för beställning och användning av hissen ska vara försedda med reliefmönster och skarpa kontraster.
 - Hissen ska vara försedd med en ljudsignal, och i förekommande fall även ett intalat meddelande, som anger att hissen nått önskad våning.

VERIFIERING

I anbudet ska man uppge hur de ovan nämnda målen uppnås i planeringen.

I sin anbudsbegäran beträffande webbrådgivningstjänster har Esbo stad infört bl.a. följande krav angående tillgänglighet:

KRAV

Tjänsten som erbjuds ska vara tillgänglig och uppnå nivåerna A och AA i riktlinjerna för utformning av innehåll på webben WCAG 2.0 (Web Content Accessibility Guidelines).

[Riktlinjerna för utformning av innehåll på webben WCAG omfattar en lång rad rekommendationer för att förbättra tillgängligheten av webbinnehållet.] Om riktlinjerna följs blir innehållet mer lättillgängligt för en stor skara människor med skador eller funktionshinder. Sådana är t.ex. blindhet och nedsatt syn, dövhet och nedsatt hörsel, inlärningssvårigheter, kognitiva begränsningar, begränsad rörelseförmåga, talsvårigheter, ljusöverkänslighet och kombinationer av dessa. Kriterierna för uppfyllandet av krav enligt WCAG 2.0 har angetts i form av testbara utsagor som inte är beroende av enskild teknik. Tre nivåer har fastställts för följet av anvisningarna: A, AA och AAA; av vilka A är den lägsta och AAA den högsta.]

VERIFIERING

I anbudet ska man ange huruvida kriterierna enligt nivåerna A och AA i WCAG 2.0 uppfylls när det gäller den tjänst som erbjuds.

Den upphandlande enheten har, när den så önskar, också möjlighet att testa eller provanvända de produkter som erbjuds. Om testning och provanvändning önskas ska detta dock tydligt anges i upphandlingsannonsen och anbudsbegäran. Anbudsgivarna ska dessutom ges tillräckligt med tid för leverans av provexemplar. I förfrågningsunderlaget ska man vidare förklara vid vilka omständigheter man kommer att fästa uppmärksamhet vid testningen och provanvändningen.

Om t.ex. tillgänglighetsegenskaperna hos en erbjuden produkt på basis av testning och provanvändning inte håller den nivå som angetts i anbudsbegäran, ska anbudet förkastas. I sitt beslut att förkasta ett anbud ska den upphandlande enheten motivera varför anbudet förkastats och tillräckligt utförligt beskriva den provanvändning som ligger bakom beslutet.

I anbudsbegäran för byggnadsentreprenad kan man också inkludera krav som syftar till att förebygga olyckor på byggarbetsplatsen. Kraven har att göra med föremålet för upphandlingen, dvs. byggentreprenaden och hur den genomförs.

4. Grunder för jämförelse av anbud

Grunderna för jämförelse av anbud har i likhet med minimikraven på föremålet för upphandlingen ett samband med den vara, tjänst eller entreprenad som ska skaffas. Således kan också många detaljer som innehåller minimikrav också alternativt tas upp i jämförelsegrunderna.

Om jämförelsegrunder används har dessa den fördelen jämfört med minimikraven att de fungerar etappvis: skillnaderna mellan anbuden är mindre, eftersom de anges som poängskillnader i stället för att ett anbud bara godkänns eller förkastas. Om jämförelsegrunder används, kan dessutom en viss leverantör kompensera låga poäng som denne fått inom ett delområde med högre poäng inom något annat delområde som är föremål för jämförelse. När jämförelsegrunder tillämpas vinner det anbud som fått de sammanlagt bästa poängen när samtliga jämförelsegrunder beaktats, dvs. det totalekonomiskt sett mest fördelaktiga anbudet.

Grunderna för jämförelse av anbud ska fastställas i förväg i förfrågningsunderlaget. De ska dessutom vara tillräckligt väl specificerade och objektiva. Jämförelsegrunderna får alltså inte diskriminera eller gynna vissa leverantörer. Den upphandlande enheten ska tillämpa de

jämförelsegrunder som angetts i förväg på varje anbud som godkänts för jämförelsen och tillräckligt tydligt motivera det poängantal som getts i fråga om varje enskild jämförelsegrund. När sociala hänsyn inkluderas i jämförelsegrunderna, ska den upphandlande enheten iaktta särskild omsorg, eftersom jämförelsen av anbud på ett märkbart sätt inverkar på utgången av anbudsförfarandet, på kvaliteten och på anbudsgivarnas prioritetsordning.

En upphandlande enhet kan införa sociala aspekter, t.ex. faktorer som rör personalen, som jämförelsegrund. I sådana fall beror antalet poäng som ett anbud får på det i hur stor utsträckning och hur effektivt aspekterna har beaktats i anbudet.

JÄMFÖRELSEGRUNDER SOM GÄLLER PERSONALENS ANSTÄLLNINGSFÖRHÅLLANDEN

Marknadsdomstolens domslut MAO:485/10 och högsta förvaltningsdomstolens domslut av 8.3.2013, liggare 862, handlade om upphandlingen av daghemstjänster. Den upphandlande enheten hade som grund för jämförelse av anbuderna använt kriteriet att anställningsformen för den vård- och fostringspersonal som uppfyller kompetenskravet i fråga om dimensioneringen av minimipersonal enligt dagvårdsförordningen ska i huvudsak vara tillsvidareanställning. Om andelen ovan beskrivna anställningsförhållanden bland personalen har varit 100 procent, har anbudet tilldelats tre poäng, om andelen varit 76–99 procent har anbudet tilldelats två poäng och om andelen varit 50–75 procent har anbudet tilldelats en poäng.

Upphandlingsbeslutet överklagades hos marknadsdomstolen, som konstaterade i sitt domslut bl.a. att på grund av naturen hos de vård- och fostringstjänster som är föremål för upphandlingen har den upphandlande enheten haft grundad anledning att bedöma kvaliteten på tjänsterna till de delar som överskrider minimikraven på lämplighet. Inom vård- och fostringssektorn kan det enligt marknadsdomstolen betraktas som godtagbart mål att den upphandlande enheten strävar efter att för dagvårdstjänsterna förvärva yrkesutbildad personal i möjligaste mån för så permanenta eller långvariga anställningsförhållanden som möjligt. Marknadsdomstolen ansåg att de ovan nämnda jämförelsegrunderna utöver sambandet med produktionen av högklassiga tjänster desutom uttryckts så i anbudsbegäran att den upphandlande enheten med hjälp av dem kunnat utreda vilket av anbuderna som varit det totalekonomiskt sett mest fördelaktiga.

Marknadsdomstolens beslut överklagades vidare hos högsta förvaltningsdomstolen. Högsta förvaltningsdomstolen ändrade inte marknadsdomstolens beslut som förblev i kraft.

När det gäller domstolsutslaget ovan ska man hålla i minnet att domstolarna ansåg att föremålet för upphandlingen var i detta fall sådant att faktorer med anknytning till arbetsvillkoren hade ett samband med kvaliteten på de tjänster som skulle upphandlas. För att kraven inte skulle bli ogrundat diskriminerande för vissa leverantörer, ska den upphandlande enheten i varje enskilt fall utreda huruvida ett samband av ovan beskrivet slag föreligger vid upphandlingen. Endast vid sådana upphandlingar kan faktorer med anknytning till arbetsvillkoren beaktas vid jämförelsen av anbud.

5. Villkor för fullgörande av upphandlingskontraktet

Enligt upphandlingslagen kan man uppställa villkor för fullgörande av upphandlingskontraktet. Villkoren kan gälla särskilt miljöhänsyn och sociala hänsyn, såsom yrkesutbildning på arbetsplatsen, iakttagande av Internationella arbetsorganisationen ILO:s konventioner, arbetsförhållanden, arbetsvillkor eller anställningen av personer med funktionsnedsättning. En förutsättning är att villkoren är icke-diskriminerande och att de anges på förhand i upphandlingsannonsen eller i anbudsbegäran. Föremålet för upphandlingen bör också vara sådant att kriterier som gäller sysselsättning med fördel kan användas. Därför bör man som en del av planeringen av upphandling bedöma leverantörernas möjligheter att t.ex. inom sin verksamhet hitta uppgifter som lämpar sig för långtidsarbetslösa och partiellt arbetsföra personer.

Sociala hänsyn kan införas också särskilt effektivt i villkoren för fullgörande av kontraktet. När det gäller avtalsvillkor bör man komma ihåg att enligt lagstiftningen om offentlig upphandling och etablerad rättspraxis får avtalsvillkoren under avtalsperioden inte ändras märkbart från vad som ursprungligen angivits.

Sådana avtalsvillkor som gäller sociala hänsyn har inte någon betydelse om de inte övervakas. I motsats till minimikraven på upphandling eller lämplighetskriterierna, sker uppföljningen och övervakningen av att avtalsvillkoren uppfylls *under avtalsperioden*. Övervakningen av att de avtalsvillkor som gäller arbetsmässiga och mänskliga rättigheter uppfylls avviker från övervakningen av iakttagandet av andra villkor, eftersom det är fråga om en omfattande (och till och med världsomspännande) övervakning av ett företags verksamhet och tillsyn över efterlevnaden av internationella konventioner. Övervakningen innebär att man påverkar ett företags eller en leverantörs verksamhetskultur.

Hur effektivt övervakningen fungerar beror på den övervakande enhetens storlek och resurser i förhållande till den som övervakas, upphandlingsvolymen, leveranskedjans längd samt förhållandena, kulturen och eventuella problem hos föremålet för tillsynen. En upphandlande enhets möjligheter att påverka leverantörens verksamhet är beroende av hur stor betydelse som den upphandlande enhetens inköp har för tillverkarföretagets verksamhet samt på det hur komplicerad produktions- och leveranskedjan är.

Upphandlande enheters övervakningsuppgift kan underlättas genom att olika certifikat används. Om man utnyttjar certifikat vid övervakningen av upphandlingskontraktet behöver den upphandlande enheten inte själv vidta detaljerade åtgärder för kvalitetsrevision i leveranskedjans olika led. Genom en ganska etablerad kvalitetsrevision i anslutning till certifikat har den upphandlande enheten ofta också ha möjlighet att samla mer pålitlig information om hur arbetsmässiga och mänskliga rättigheter respekteras längs leveranskedjan än genom dess egna utredningsåtgärder. De upphandlande enheterna kan också samarbeta kring övervakningen av att villkor som gäller social hänsyn uppfylls under avtalsperioden. Exempelvis i Sverige har flera kommuner börjat samarbeta kring finansieringen av kvalitetsrevision i de olika leden längs leveranskedjan för offentlig upphandling¹

¹ Mer information finns i handledningen Good Practice in Socially Responsible Public Procurement, Approaches to Verification from Across Europe", The Landmark consortium, c/o World Economy, Ecology & Development (WEEDe.V.) 2012

De upphandlande enheterna har en möjlighet att införa avtalsrättsliga sanktioner med tanke på problem som upptäcks under avtalsperioden. Det är möjligt att i avtalet skriva in t.ex. möjlighet att påföra avtalsvite eller möjlighet att lösgöra sig från avtalet på grund av vissa förseelser.

Den upphandlande enheten ska dock i första hand uppmuntra avtalspartnern och dess underleverantörer att utveckla sin verksamhet under avtalsperioden så att är kapabla att fullgöra förpliktelseerna i lagstiftningen och i internationella konventioner. Uppsägning av avtalet ska vara den sista utvägen som man tar till. Också i övrig bör man beakta proportionalitetsprincipen när det gäller avtalssanktioner och avtalsöverträdelser och försummelse under avtalsperioden.

5.1 Avtalsvillkor som gäller sysselsättningen

De upphandlande enheterna kan beakta sysselsättningsaspekter genom att de i avtalsvillkoren ålägger sin avtalspartner en skyldighet att sysselsätta t.ex. partiellt arbetsföra eller långtidsarbetslösa. Ett sådant villkor lämpar sig för mer långsiktiga upphandlingar av tjänster. Avtalsvillkoret kan utformas t.ex. på följande sätt:

Vid upphandlingen av tjänster har Esbo stad infört följande villkor bland avtalsvillkoren i anbudsbegäran:

AVTALSVILLKOR

Leverantören förbinder sig att erbjuda [x st.] långtidsarbetslösa, vars arbetslöshet varat utan avbrott i minst sex månader före anställningens början, en heltidsanställning för minst ett halvår. Sysselsättningsåtgärderna vidtas och rekryteringen sker inom ett halvår från undertecknandet av kontraktet.

(Anvisningar om tillsynen över att ovan nämnda avtalsvillkor uppfylls finns nedan i avsnittet "Tillsynen över uppfyllandet av avtalsvillkoren").

Ett annat alternativ är att uppställa som krav att en viss del av serviceprestationen eller byggtreprenaden utförs t.ex. av personer som är sysselsatta med sysselsättningsstöd:

Vid upphandlingen av rivningsarbete för stadens byggnader har Uleåborgs stad infört följande villkor bland avtalsvillkoren i anbudsbegäran:

AVTALSVILLKOR

Leverantören ska sysselsätta arbetslösa arbetssökanden så att minst 50 % av arbetskraften vid [rivningsobjektet x] består av personer som sysselsatts med sysselsättningsstöd.

(Anvisningar om och exempel på tillsynen över att ovan nämnda avtalsvillkor uppfylls finns nedan i avsnittet "Tillsynen över uppfyllandet av avtalsvillkoren").

Sysselsättningskravet kan också gälla andra grupper av människor såsom unga personer, personer med funktionsnedsättning eller invandrare. Det är ofta motiverat att i avtalsvillkoren närmare beskriva vilka personer som avses med dem som ska sysselsättas,

bl.a. vad som avses med unga personer, personer med funktionsnedsättning eller invandrare. Vid behov kan man stödja sig på definitionerna i den gällande lagstiftningen. När sysselsättningsvillkor används är det ofta motiverat att också beakta anställningsförhållandenas och upphandlingskontraktens varaktighet för att de som sysselsätts får tillräcklig erfarenhet och nytta av sysselsättningen. När sysselsättningsvillkor uppställs bör man också fastställa huruvida man kan godkänna att ett företag eller någon annan aktör redan tidigare sysselsatt en långtidsarbetslös eller partiellt arbetsför person, men som vid tidpunkten för inlämning av anbudet inte längre är arbetslös.

I avtalsvillkoren kan man också beakta omständigheter som har att göra med inläringen i arbetet.

Vid upphandlingen av städtjänster har Esbo stad infört följande villkor bland avtalsvillkoren i anbudsbegäran:

AVTALSVILLKOR

Leverantören förbinder sig att erbjuda studerande vid läroanstalten [xxx] minst en plats för inläring i arbetet per avtalsperiod.

(Anvisningar om tillsynen över att ovan nämnda avtalsvillkor uppfylls finns nedan i avsnittet "Tillsynen över uppfyllandet av avtalsvillkoren").

Eftersom sysselsättningsvillkoret påverkar utarbetandet och prissättningen av anbud, ska man i förfrågningsunderlaget tillräckligt tydligt i förväg lämna sådan annan information som påverkar utarbetandet av anbudet, t.ex. upphandlingsvolym, upphandlingens värde, avtalsperiodens längd samt andra väsentliga avtalsvillkor.

5.2 Arbetsmässiga och mänskliga rättigheter i avtalsvillkoren

Om det på basis av riskanalysen är uppenbart att det i anslutning till t.ex. varuupphandling under avtalsperioden kan uppstå problem när det gäller efterlevnaden av arbetsmässiga och mänskliga rättigheter, kan den upphandlande enheten i sådana fall till avtalsvillkoren lägga till villkor som gäller respekten för Internationella arbetsorganisationen ILO:s konventioner samt FN:s konvention om barnets rättigheter och tillsynen över efterlevnaden av dem.

I sammanhanget viktiga ILO-konventioner är

- Konventioner om **avskaffande av tvångsarbete**: Konvention nr 29 (från 1930) och konventionen nr 105 (från 1957).
- Konventioner som gäller **föreningsfrihet**:
 - Konvention nr 87 angående föreningsfrihet och skydd för organisationsrätten (från 1948).
 - Konvention nr 98 om tillämpning av principerna för organisationsrätten och den kollektiva förhandlingsrätten (från 1949)
- Konventioner som gäller **likställdhet och jämställdhet**:
 - Konvention nr 100 om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde (från 1951)
 - Konvention nr 111 om diskriminering i anställning och yrkesutövning (från 1958)

- Konventioner om **avskaffande av barnarbete**
 - Konvention nr 138 om minimiålder för tillträde till arbete (från 1973)
 - Konvention nr 182 om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete (från 1996).

På Internationella arbetsorganisationen ILO:s webbplats finns information om bl.a. om efterlevnaden av avtal och om tillsynen över den: www.ilo.org Information om ILO:s verksamhet och om konventionerna finns också på finska och svenska på arbets- och näringsministeriets webbsidor ².

I detta sammanhang bör man också komma ihåg att i 49 § i lagen om offentlig upphandling föreskrivs att till ett entreprenadkontrakt mellan en statlig centralförvaltningsmyndighet och en privat arbetsgivare som tilldelats kontraktet i ett anbudsförfarande ska innan kontraktet undertecknas fogas en klausul enligt vilken det i anställningsförhållanden förknippade med kontraktet ska följas åtminstone de minimivillkor för ett anställningsförhållande som enligt Finlands lag och bestämmelserna i kollektivavtalen skall iakttas i likartat arbete. Samma regel tillämpas också när någon annan upphandlande enhet, t.ex. en kommun, ingår ett entreprenadavtal om sådant byggnadsarbete som avses i 2 § i lagen om beställarens utredningsskyldighet och ansvar vid anlitande av utomstående arbetskraft (1233/2006

Vid upphandlingen av varor har Hansel Ab infört följande villkor bland avtalsvillkoren i anbudsbegäran:

AVTALSVILLKOR

Leverantören ska själv följa och se till att dennes underleverantörer vid tillverkningen av varan följer bestämmelserna i Internationella arbetsorganisationen ILO:s nedan uppräknade konventioner samt FN:s konvention om barnets rättigheter i det fall att dessa inte har införlivats i den nationella lagstiftningen:

- förbud mot tvångsarbete (konventionerna nr 29 och 105);
- normerna om minimilön (konvention nr 131);
- normerna om arbetstid (konventionerna nr 1 och 30);
- organisationsfrihet och kollektiv förhandlingsrätt (konventionerna nr 87 och 98);
- förbud mot diskriminering (konventionerna nr 100 och 111);
- arbetarskydd och arbetshälsovård (konventionerna nr 115 och 170);
- följderna av uppsägning av anställningsavtal på arbetsgivarens initiativ (konvention nr 158).

(Anvisningar om och exempel på tillsynen över att ovan nämnda avtalsvillkor uppfylls finns nedan i avsnittet "Tillsynen över uppfyllandet av avtalsvillkoren").

² Arbets- och näringsministeriet: http://www.tem.fi/sv/arbete/internationellt_arbetslivssamarbete/internationella_arbetsorganisationen_ilo

Alko har bland sina avtalsvillkor i upphandlingskontraktet infört följande avsnitt om etik:

Alko är medlem i den internationella organisationen Business Social Compliance (BSCI). Alko förutsätter att dess samarbetspartner följer principerna för etisk handel under hela avtalsperioden. Samarbetspartner ansvarar för att deras eventuella underleverantörer klarar av att följa reglerna för etisk handel.

BSCI:s principer för etisk handel är:

- Arbetstagarnas rätt att organiseras sig och kollektiv förhandlingsrätt respekteras.
- Ingen diskriminering sker. En arbetstagare får inte diskrimineras på grund av hudfärg, ras, kön, religion, politisk åsikt, etniskt eller nationellt ursprung eller på annan motsvarande grund.
- Det är förbjudet att använda barnarbetskraft.
- Till arbetstagarna betalas minst lagenlig minimilön och/eller normlön inom branschen. Arbetstagarna har rätt till lagenlig semester.
- Arbetstiderna är förenliga med den nationella lagstiftningen och överskrider inte 48 timmars ordinarie arbetstid + 12 timmars övertid per vecka.
- Inget tvångsarbete förekommer och inga disciplinåtgärder vidtas.
- Arbetsplatsen är säker och inbegriper inga risker för hälsan.
- Hänsyn tas till miljön. Leverantören förbinder sig att följa miljövårdslagarna, -bestämmelserna och/eller handlingsprinciper som är allmänt accepterade inom Europeiska unionen.
- Det finns klara förhållningsregler när det gäller socialt ansvar.
- Det finns klara förhållningsregler när det gäller bekämpningen av bestickning och korruption. Leverantören förbinder sig att inte göra sig skyldig till bestickning, penningtvätt eller annan oetisk verksamhet i syfte att främja sin affärsverksamhet
- Leverantören förbinder sig att i sin verksamhet följa både den finska lagstiftningen och internationella bestämmelser och föreskrifter, och svarar också för underleverantörernas verksamhet såsom sin egen.

(Anvisningar om och exempel på tillsynen över att ovan nämnda avtalsvillkor uppfylls finns nedan i avsnittet "Tillsynen över uppfyllandet av avtalsvillkoren").

Försvarmaktens underhållsregemente i Västra Finland har infört följande krav bland avtalsvillkoren i anbudsbegäran:

I det kontrakt som ska tecknas beaktas kraven angående socialt ansvar. Ett särskilt villkor för att avtalet ingås är att leverantören förfogar över metoder för att säkerställa att de produkter som levereras under avtalsperioden har tillverkats med iakttagande av följande bestämmelser:

- ILO:s konventioner om tvångsarbete, barnarbete, förbud mot diskriminering samt om organisationsfrihet och rätt att organisera sig (konventionerna nr 29, 87, 98, 105, 111, 138 och 182)
- artikel 31 i FN:s konvention om barnets rättigheter
- arbetarskyddslagstiftningen i tillverkningslandet
- den gällande arbetslagstiftningen i tillverkningslandet, inkl. lagstiftningen om minimilön och social trygghet

5.3 Tillsynen över uppfyllandet av avtalsvillkoren

5.3.1 Tillsynen över att avtalsvillkoren angående sysselsättning uppfylls

Det är motiverat att i upphandlingskontraktet införa särskilda villkor för kontrollen av att sysselsättningsvillkoren uppfylls, så som framgår av exemplen nedan:

Esbo och Uleåborgs städer har i sin anbudsbegäran infört följande utredningskrav för att kontrollera att de nämnda avtalsvillkoren uppfylls:

AVTALSVILLKOR

Leverantören ska senast [tidsfrist] framlägga en plan för sysselsättning av personer med funktionsnedsättning, svårsysselsatta personer eller långtidsarbetslösa under ett upphandlingskontrakts giltighetstid.

Leverantören ska senast [tidsfrist] lägga fram en plan för att erbjuda studerande vid [läroanstaltens namn] platser för inlärnin g i arbetet.

Det är motiverat att begära en sådan plan vid inledning av avtalsperioden eller till och med i samband med anbudsförfarandet; i det senare fallet ska kravet uppställas i förfrågningsunderlaget. Utöver planen ska uppfyllandet av villkoren också kontrolleras med hjälp av rapporter som lämnas under avtalsperioden:

Esbo och Uleåborgs städer har i sin anbudsbegäran infört bl.a. följande utredningskrav för att kontrollera att de avtalsvillkor som beskrivs i anbudsbegäran uppfylls:

AVTALSVILLKOR

Leverantören ska med [antal] månaders mellanrum från undertecknandet av upphandlingskontraktet till den upphandlande enheten rapportera om vidtagna sysselsättningsåtgärder. Till rapporten kan fogas t.ex. en kopia av arbetsavtalet samt uppgifter om var inom leverantörens organisation de sysselsatta personerna är placerade.

AVTALSVILLKOR

Leverantören ska med [tidsfrist] mellanrum efter undertecknandet av kontraktet till den upphandlande enheten rapportera om de platser för inlärnin g som erbjudits studerande vid [läroanstaltens namn]. Rapporten ska innehålla uppgift om den person som fått en inlärnin gsplats, inlärnin gsperiodens längd samt personens viktigaste arbetsuppgifter.

Om avtalsvillkoren inte har uppfyllts på basis av kontrollerna eller begärda utredningar, kan de upphandlande enheterna påföra sanktioner för överträdelse av avtalet. Sanktionerna ska anges redan i kontraktet. Den upphandlande enheten kan t.ex. ålägga avtalspartnern att betala en viss penningssumma i avtalsvite. I sådana fall att avtalsbrottet varit allvarligt kan den upphandlande enheten till och med ges rätt att säga upp leveransavta-

let; detta ska anges i kontraktet. Upphandlaren ska dock i första hand försöka avhjälpa bristerna i samarbete med avtalspartnern.

5.3.2 Tillsynen över att avtalsvillkoren angående arbetsrätt och de mänskliga rättigheterna uppfylls

När det gäller *inhemska leverantörer* kan de upphandlande enheterna övervaka leverantörernas verksamhet under avtalsperioden i samband med besök och/eller genom att begära ansvarighetsrapport av leverantören eller att skicka en förfrågan om ansvarstagande till leverantören. I ett sådant fall kan villkor av följande slag införas i kontraktet:

Hansel Ab har övervägt att i sin anbudsbegäran införa bl.a. följande villkor för att kontrollera att de i anbudsbegäran nämnda avtalsvillkoren uppfylls:

AVTALSVILLKOR

Den upphandlande enheten eller en tredje oberoende part som denne förordnar har rätt att på sin egen bekostnad under avtalsperioden kontrollera och övervaka att de fastställda avtalsvillkoren angående leverantörens sociala ansvar uppfylls och rapportera om sina iakttagelser i resultaten.

Om leverantören inte sammanställer någon ansvarighetsrapport, ska leverantören genomföra en självutvärdering före [angiven tidpunkt] genom att leverantören fyller i och returnerar en blankett för bedömning av ansvarsfullhet som sänds separat/bifogas och vars syfte är att kartlägga hur avtalsvillkoren om socialt ansvar uppfylls längs leveranskedjan.

Om avvikelser från avtalsvillkoren upptäcks, ska den upphandlande enheten och leverantören gemensamt göra upp en plan för att åtgärda avvikelserna och bristerna.

Leverantören ska vidta de åtgärder som anges i förbättringsplanen enligt den tidtabell som överenskommit.

I kontraktet kan utöver de ovan nämnda exemplen dessutom anges på vilket sätt man reagerar på försummelse att vidta åtgärder enligt förbättringsplanen. När sättet att reagera anges, bör man dock beakta att målet är att i samarbete med leverantören förbättra läget i fråga om ansvarsfullhet och att ekonomiska sanktioner eller uppsägning av avtalet kanske inte på bästa möjliga sätt bidrar till förbättring av situationen i fråga om ansvarsfullhet.

Alko har infört bl.a. följande villkor för att kontrollera att de i anbudsbegäran nämnda avtalsvillkoren angående etiska aspekter uppfylls:

Leverantören godkänner att Alko har rätt att utföra eller att låta utföra behövliga kontroller inom samtliga delområden av upphandlingen, t.ex. underleverantörerna och transportskedjan etc., för att säkerställa att villkoren uppfylls.

När det gäller det som sagts ovan bör man komma ihåg att det är fråga om övervakning som genomförs av den upphandlande enheten eller av en tredje part som denne förord-

nar och som handlar om kontrollen av att villkoren i upphandlingskontraktet uppfylls. I Finland sker det i många branscher lagbaserad övervakning som genomförs av myndigheterna. Detta bör beaktas vid tillsynen över att avtalsvillkoren uppfylls.

Utländska leverantörer kan övervakas på många olika sätt under avtalsperioden:

- genom att under avtalsperioden begära redogörelse för ansvarsrapporteringen eller om sådan inte har gjorts, genom att begära intyg över kvalitetsrevision eller certifiering i fråga om socialt ansvar för köpta produkters eller tillverkningens del eller genom att begära ett annat intyg över social ansvarighet som vidimerats av tredje part, om det finns möjlighet att få ett sådant för produkten i fråga
- genom att begära en redogörelse för hur leverantören i övrigt övervakar ansvarsfullheten längs leveranskedjan och socialt ansvarstagande eller
- genom att skicka en förfrågan om ansvarsfullhet eller en blankett för självutvärdering som utarbetats av den upphandlande enheten.

När det gäller övervakningen av utländska leverantörer bör man komma ihåg att de upphandlande enheterna arbetar i första hand med den inhemska huvudsakliga avtalspartnern och inte direkt med utländska underleverantörer. De upphandlande enheterna har i allmänhet inte några resurser eller förutsättningar att företa kontrollbesök hos leverantörer eller skaffa kvalitetsrevisionstjänster med tanke på utländska aktörer. Om det har gjorts en kvalitetsrevision hos leverantören och det finns en rapport om detta, kan den upphandlande enheten begära att få rapport under avtalsperioden.

Utredningar om genomförandet av socialt ansvar under avtalsperioden är utöver ansvarsrapporten dessutom t.ex. intyg över BSCI-kvalitetsrevisioner eller SA 8000-certifieringar eller andra motsvarande utredningar.

BSCI-kvalitetsrevisionen är en modell för social kvalitetskontroll som syftar till att förbättra arbetsförhållandena hos varuleverantörer i riskländerna så att dessa ska nå upp till den nivå som anges i internationella konventioner samt att skapa klarhet i och förenhetliga den övervakning av varuleverantörer som genomförs av företag. Modellen har skapats av europeiska affärskedjor år 2003. När företag ansluter sig till BSCI som medlemmar förbinder dem sig att främja BSCI:s handlingsprinciper, dvs. förverkligandet av Code of Conduct. Dessa baserar sig på ILO:s konventioner, FN:s människorättskonventioner och FN:s deklaration om barnets rättigheter. En varuleverantör som ansluter sig till BSCI på köparens begäran förbinder sig att följa BSCI:s handlingsprinciper och gör en självutvärdering av sin egen verksamhet enligt BSCI, varefter köpare och varuleverantörer gemensamt kommer överens om kvalitetsrevision och tidtabellen för den. Kvalitetsrevisionen utförs alltid av ett oberoende certifieringsorgan, som verkar i landet i fråga och som godkänts av Social Accountability International (SAI).

SA 8000 är Social Accountability Internationals system för certifiering av företagsansvar, vilket också baserar sig på ILO:s konventioner, den allmänna förklaringen om de mänskliga

rättigheterna och FN:s deklARATION om barnens rättigheter. Certifiering enligt SA 8000-standard är globalt godkänd. Den omfattar utveckling och utvärdering av kontrollsystem för främjande av socialt acceptabla arbetsmetoder som gagnar leveranskedjan i dess helhet. SA 8000-certifieringen är mer omfattande och djupgående än BSCI-kvalitetsrevisionen. När man överväger att begära utredningar, bör man först ta reda på huruvida den produkt som är föremål för upphandlingen överhuvudtaget omfattas av SA 8000-certifieringen.

Utöver BSCI-kvalitetsrevisionen och SA 8000-certifieringen kan upphandlande enheter överväga utnyttjande av också andra existerande certifikat eller system för kvalitetsrevision vid övervakningen av att avtalsvillkoren uppfylls. Till denna del finns det dock skäl att närmare utreda vilka enskilda och faktiska kontrollåtgärder som ingår i vart och ett av systemen. Mer information om kontrollåtgärder som olika certifikat omfattar går att få t.ex. på Finnwatch-organisationens webbplats på adressen: <http://finnwatch.org.julkaisut/julkisethankinnat>.

När kvalitetsrevision eller certifikat används vid offentlig upphandling under avtalsperioden ska den upphandlande enheten överväga vilket led i tillverknings- eller leveranskedjan eller vilket företag eller vilket arbete i leveranskedjan som ska bli föremål för kvalitetsrevision eller certifiering. Vid upphandlingsverksamheten hos privata företag ställs krav på kvalitetsrevision ofta på nästföljande ledet i leveranskedjan. Den upphandlande enheten kan också skapa klarhet i utredningsåtgärderna genom att i avtalsvillkoren ange att rapporterna, intygen eller certifikaten ska gälla ett eller flera led i leverans- eller underleverantörskedjan. Valet av lämpligt led beror på vilken produkt det handlar om och vilket led i tillverknings- eller leveranskedjan som inbegriper de största riskerna.

På de inhemska importörerna eller återförsäljarna av utländska leverantörers varor kan det uppställas följande villkor i upphandlingskontraktet:

Hansel Ab har övervägt att i sin anbudsbegäran införa bl.a. följande villkor för att kontrollera att de i anbudsbegäran nämnda avtalsvillkoren uppfylls:

AVTALSVILLKOR

Leverantören ska [till vem och inom vilken tid] lämna en ansvarighetsrapport eller ett intyg över att en kvalitetsrevision eller certifiering angående produkten/tillverkningen av produkten har gjorts eller lämna ett intyg över socialt ansvarstagande som bestyrkts av tredje part eller någon annan utredning, om sådan kan fås för produkten i fråga.

Om leverantören inte sammanställer någon ansvarighetsrapport eller inte förfogar över något system för kvalitetsrevision eller certifiering av de produkter/tjänster som omfattas av kontraktet eller ett intyg över eller annan utredning av socialt ansvarstagande som bestyrkts av tredje part, ska leverantören genomföra en självutvärdering före [tidpunkt] genom att fylla i och returnera en utvärderingsblankett enligt bilaga x som bifogas eller sänds separat och vars syfte är att kartlägga hur avtalsvillkoren [i fråga om socialt ansvar] uppfylls längs leveranskedjan. [Eftersom förfrågan också omfattar frågor kring miljöansvar och ekonomiskt ansvar, bör man från fall till fall överväga vilka frågor som inkluderas i ansvarighetsförfrågan.]

Om avvikelser från avtalsvillkoren upptäcks på basis av ansvarighetsförfrågan, ska Hansel/kunden och leverantören i samarbete göra upp en plan för att åtgärda avvikelserna och bristerna. Leverantören ska vidta åtgärder enligt förbättringsplanen enligt den tidtabell som överenskommit.

Försvarsmaktens underhållsregemente i Västra Finland har i sin anbudsbegäran infört följande villkor för att kontrollera att de i anbudsbegäran nämnda avtalsvillkoren uppfylls:

Anbudsgivaren ska bifoga anbudet en redogörelse för att anbudsgivaren följer ovan nämnda föreskrifter. Som redogörelse godkänns:

- ett certifikat enligt en internationell standard (om sådant finns), t.ex. Rättvis handel, Rainforest Alliance, SA 800 eller
- intyg över en inspektion som utförts av en utomstående oberoende tredje part eller
- annat dokument som bestyrker överensstämmelse med kraven.
- om inget av de tre förstnämnda finns att tillgå eller i användning, ska leverantören lämna en försäkran om överensstämmelse med kraven eller motsvarande åtagande som under avtalsperioden kompletteras genom ifyllt självutvärderingsblankett (bilaga x) och en dialog mellan avtalsparterna under avtalsperioden.

I kontraktet kan man utöver de ovan nämnda exemplen dessutom nämna på vilket sätt man reagerar på försummelse att vidta åtgärder enligt förbättringsplanen. När sättet att reagera anges, bör man dock beakta att målet är att förbättra läget i fråga om ansvarsfullhet i samarbete med leverantören och att ekonomiska sanktioner eller uppsägning av avtalet kanske inte på bästa möjliga sätt bidrar till förbättring av situationen i fråga om ansvarsfullhet.

Blankett för utvärdering av ansvarsfullhet

DE UPPHANDLANDE enheterna kan vid kontrollen av att villkoren angående sociala hänsyn uppfylls använda sig av utvärderingsblanketter. Sådana har t.ex. Hansel Ab skickat ut till sina leverantörer för ifyllning. Hänvisningar till blanketterna ingår också i ovanstående exempelfall. I arbets- och näringsministeriets nätbaserade CSR-kompass (<http://csr-kompassi.fi/sv>) finns en mall för en självutvärderingsblankett på finska, svenska och engelska. På webbsidorna finns också en anvisning för ifyllning av blanketten på de ovan nämnda språken samt en utvärderingsmall.

<http://offentlig.csr-kompassi.fi/sjalvutvarderingsblankett-om-atgarder-undervtalsperioden>

Onormalt låga anbud

ENLIGT UPPHANDLINGSLAGEN kan en upphandlande enhet utesluta en anbudsgivare ur anbudsförandet på grund av ett anbud som har ett onormalt lågt pris, om den bakomliggande orsaken är t.ex. missbruk av arbetstagarnas rättigheter eller brott mot lags-tigingen. Innan den upphandlande enheten förkastar anbudet ska enheten dock först begära en skriftlig redogörelse för grunderna för det onormalt låga priset. Om det enligt framlagd utredning finns godtagbara skäl till det låga priset, bör anbudet inte förkastas. Om anbudet förkastas, ska det å sin sida fattas ett beslut med motivering som delges den leverantör som lämnat in det förkastade anbudet.

Närings-, trafik- och miljöcentralen i Egentliga Finland har i sin anbudsbegäran inkluderat följande hänvisningar till de möjligheter som ges i lagen om offentlig upphandling:

ONORMALT LÅGA ANBUD

Beställaren har rätt att förkasta ett anbud som är onormalt lågt i förhållande till upphandlingens kvalitet och omfattning på den grunden att anbudsgivaren inte anses ha förutsättningar att fullgöra kontraktet till det angivna priset och så att kvalitetskraven uppfylls.

Reservering av upphandlingen för arbetscentraler

ENLIGT UPPHANDLINGSLAGEN kan en upphandlande enhet reservera rätten att delta i ett anbudsförande för arbetscentraler eller motsvarande enheter eller föreskriva att kontrakten ska fullgöras inom ramen för program för skyddad anställning, om majoriteten av de berörda arbetstagarna är personer med funktionshinder som på grund av funktionshindrets art eller svårighet inte kan utöva yrkesverksamhet på normala villkor. Den upphandlande enheten ska i upphandlingsannonsen ange att kontraktet är reserverat för arbetscentraler eller för fullgörande inom ramen för program för skyddad anställning. En-

ligt socialvårdslagen (710/1982) ska programmen för skyddad anställning i huvudsak vara riktade till personer med nedsatt funktionsförmåga. Verksamheten vid sociala företag å sin sida baserar sig på lagen om sociala företag (1351/2003). Lagens syfte är att erbjuda arbetsmöjligheter åt personer med nedsatt funktionsförmåga, partiellt arbetsföra personer och långtidsarbetslösa. Av arbetstagarna vid ett socialt företag ska minst 30 procent vara partiellt arbetsföra eller partiellt arbetsföra och långtidsarbetslösa. Ett socialt företag betalar de anställda lön enligt kollektivavtalet och företaget ska alltid vara antecknat i handelsregistret. Företaget ska dessutom vara antecknat i det register över sociala företag³ som arbets- och näringsministeriet för. Ett socialt företag kan delta i ett anbudsförfarande som riktats till arbetscentraler endast om företaget uppfyller kriterierna för en arbetscentral.

Rättvisemärkta produkter

PÅ BASIS av domstolspraxisen kring offentlig upphandling kan de upphandlande enheterna också köpa rättvisemärkta produkter. När det är fråga om rättvisemärkta produkter betalas odlaren alltid minst ett garantipris som täcker kostnaderna för sådan produktion som är hållbar ur miljöns och människornas synvinkel. Olika organisationer inom rättvis handel beviljar sådana produkter som uppfyller kriterierna för rättvis handel märken och certifikat som visar att kriterierna är uppfyllda.

En upphandlande enhet kan dock inte direkt kräva att en produkt ska ha ett visst märke eller certifikat, utan den upphandlande enheten ska ställa uppfyllandet av kriterierna för ett märke eller certifikat som krav. Den upphandlande enheten kan t.ex. i upphandlingskontraktet förutsätta att leverantören betalar producenterna ett pris som täcker alla deras kostnader för hållbar produktion (bl.a. skäliga löner och arbetsförhållanden för de anställda). Den upphandlande enheten kan dessutom konstatera att *anbudsgivaren får åberopa märket för rättvis handel eller ett certifikat som produkten fått som bevis på att de krav som ställts i anbudsbegäran uppfylls.*

Den upphandlande enheten ska tillåta också andra sätt att bevisa att kriterierna är uppfyllda. Om den produkt som bjuds ut har ett märke eller certifikat för rättvis handel, kan det redan under anbudsförfarandet utredas att kriterierna uppfylls. Visandet av överensstämmelse med kraven på andra sätt sker däremot i regel under avtalsperioden. För att det ska vara möjligt att samtidigt utreda huruvida kriterierna uppfylls är det motiverat att under anbudsförfarandets gång av sådana leverantörer vars produkter inte är rättvisemärkta eller inte har certifikat begära en utfästelse om att *kraven kommer att uppfyllas under avtalsperioden*. I sådana fall sker kontrollen av att kriterierna uppfylls under själva avtalsperioden.

I avtalsvillkoren för en upphandling kan den upphandlande enheten kräva att leverantören rapporterar bl.a. om sådana ändringar under avtalsperioden som inverkat på giltighetstiden för rättvisemärkning eller innehållet i annan utredning. Om en leverantör under anbudsförfarandets gång gett en utfästelse om att avtalsvillkoren kring sociala hänsyn uppfylls, kan den upphandlande enheten kräva att leverantören fyller i den ovan nämnda utvärderingsblanketten.

³ Arbets- och näringsministeriet, registret över sociala företag: http://www.tem.fi/yriytykset/sosiaalinen_yritys/sosiaalisen_yrityksen_rekisterointi/rekisteriin_merkityt_yritykset.

Hansel Ab har utformat de villkor angående rättvisemärkta produkter som ska införas i framtida anbudsbegäran på följande sätt:

AVTALSVILLKOR

Leverantören ska betala producenterna ett pris som inbegriper deras kostnader för hållbar produktion, såsom lagenlig lönenivå som etappvis stiger mot en nivå som är tillräcklig för att producenterna ska klara sig på den, säkra arbetsförhållanden och rätten att ansluta sig till en fackförening.

VERIFIERING

Anbudsgivaren kan bevisa att avtalsvillkoren uppfylls antingen genom att visa att produkten i fråga beviljats ett märke för rättvis handel eller genom någon annan motsvarande utredning.

Litteratur om ämnet

Europeiska kommissionen Socialt ansvarsfull upphandling – En handledning till sociala hänsyn i offentlig upphandling. Generaldirektoratet för sysselsättning, socialpolitik och lika möjligheter. Luxemburg: Europeiska unionens publikationsbyrå. 2011.

Työtä julkisilla hankinnoilla - kansainvälisistä toimintatavoista mallia Suomeen. Etelä-Suomen palveluinnovaatiot-hanke (Espino). Finns tillgänglig i elektronisk form på finska på adressen: <http://www.espinno.fi>

Sosiaaliset näkökulmat julkisissa hankinnoissa - lähtökohtia, kokemuksia ja mahdollisuuksia. Tampere: Etelä-Suomen palveluinnovaatiot-hanke (Espino). 2013. Finns tillgänglig i elektronisk form på finska på adressen: <http://www.espinno.fi>

CRS-kompassen återfinns på adressen: <http://csr-kompassi.fi/sv>

Statsrådets principbeslut om samhällsansvar, 22.12.2012, återfinns på adressen: http://www.tem.fi/files/35053/statsradets_principbeslut_samhallsansvar2012.pdf

Information om samhällsansvar på arbets- och näringsministeriets webbplats: <http://www.tem.fi/sv/foretag/samhallsansvar>

SA 8000 Standard, ett system för certifiering av företagsansvar, inrättats av organisationen Social Accountability International, mer information på adressen: <http://www.sa-intl.org/>

Esteetön rakennus ja ympäristö. Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas (2007). Rakennustietosäätiö.

Esteetön työympäristö liikuntavammaisille. Opas työterveyshuolto- ja työsuojeluhenkilöstölle (2001) Nevala-Puranen Nina, Innanen Taina, Ekroos Timo, Alaranta Hannu. Työterveyslaitos.

Esteettömyysopas - mitä, miksi, miten (2009) Kirsti Pesola, Invalidiliiton esteettömyysprojekti
Esteettömät sisäliikuntatilat (2013). Rakennustieto Oy.

Kaikenkuuloisille! Kuulovammaisten huomioonottaminen tilojen ja toimintojen suunnittelussa (2000) Heli Koivu, Kuulonhuoltoliitto ry.

Rakennetun ympäristön esteettömyyskartointu, opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle (2009), Invalidiliiton ESKEH-projekti

Julkisten ruokapalvelujen laatukriteerit, Helsinki: FCG Finnish Consulting Group Oy 2010.

Vikstedt T, Raulio S, Prättälä R, Joukkoruokailutyöryhmä. Julkisten ruokapalveluiden ravitsemuslaatu. Hankintailmoitusrekisteri tarkastelussa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti nro 18, 2011.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning finns tillgänglig i elektronisk form på finska på adressen: <http://www.globalis.fi/Kv-sopimukset/Vammaisten-henkilöiden-oikeuksia-koskeva-yleissopimus>

“Good Practice in Socially Responsible Public Procurement, Approaches to Verification from Across Europe”, The Landmark consortium, c/o World Economy, Ecology & Development (WEED e.V.) 2012.

SRPP Guide - Walk the talk: Ensuring socially responsible public procurement (2013), Norwegian Agency for Public Management and eGovernment (Difi), <http://anskaffelser.no/tema/sosialt-ansvar/artikler/srpp-guide>

Anttalainen, Heli - Tapaninen, Reino, Lokaler, inventarier och utrustning lämpliga inom den grundläggande utbildningen för personer med rörelse- och funktionshinder, Utbildningsstyrelsen 2009.

Verhe, Irma - Ruti, Marko, Esteetön luontoliikunta. Opetusministeriö 2007.

Anteckningar

ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
PB 32, 00023 Statsrådet, Finland
Tel. +358 29 506 0000
www.tem.fi/sv

www.csr-kompassi.fi

Layout: Edita Publishing

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY